

Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi

Gülay YEDEKÇİ ARSLAN

İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Mimarlık ve Mühendislik Fakültesi, Mimarlık Bölümü, 34010, İstanbul, Türkiye

Geliş Tarihi (Received) : 10.05.2014 - Kabul Tarihi (Accepted) : 04.08.2014

Özet

Çalışmada amaçlanan, sürdürülebilirliği kentsel dönüşümün tarihsel sürecinde ele alarak kavramsal bir çerçeve sunmaktır. Bunun ışığında, İsveç Hammarby ve İstanbul Fener-Balat-Ayvansaray örnekleri sürdürülebilirlik ilkeleri kapsamında irdelenmiş, Türkiye'nin çağdaş kentsel dönüşüm uygulamalarının neresinde olduğunu açıklamak hedeflenmiştir. Örnekler bu hedef doğrultusunda açıklanırken yenilenebilir kaynak kullanımının artırılması, yenilenemeyen kaynakların ise kullanımının en aza indirilmesi, çevreyle dost malzeme kullanılması, katılımcı projelerin üretilmesi, kamu yararının gözetilmesi konularının anahtar rol üstlenmekte olduğu ortaya konmuştur. Bu noktada yerel yönetimlerin çağdaş uygulamalara yüzünü dönerek ekolojik, ekonomik ve sosyal/kültürel sürdürülebilirlik göstergelerini bir arada ele almaları ile geliştirecekleri kentsel dönüşüm projelerinin toplumsal kabulü de beraberinde getireceği ortaya konmaktadır. Bununla birlikte ekonomik getirinin ötesinde, yerel yönetimler için sürdürülebilir yönetim anlayışına uygun uygulamaların ortaya çıkacağı savunulmaktadır. Bu çerçevede disiplinlerarası çalışma ilkesinden hareketle yerel yönetimlerin, özel sektör temsilcilerinin, sivil toplum örgütlerinin, yörede yaşayanların bir arada ve sürecin tamamında yer almaları ile uygulama örneklerinin başarıya ulaşmasının sağlanacağı ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, sürdürülebilirlik, sürdürülebilir tasarımlar, ekolojik mimari.

Sustainability of Urban Transformation Size: Hammarby (Sweden) and Investigation of Fener-Balat Example

Abstract

The aim of the study, the sustainability of urban renewal is to provide a conceptual framework by addressing the historical process. In light of this, Sweden Hammarby and Istanbul Fener-Balat-Ayvansaray samples were examined under the principles of sustainability, contemporary urban transformation in Turkey aimed to explain where in practice. Examples toward this goal of explaining renewable sources to increase the use of non-renewable resources to use if the minimization, environmentally friendly material is used, the participants of the projects to generate public interest in observance of issues play a key role is being has been demonstrated. At this point, turning her face to the contemporary practice of local governments, ecological, economic and social / cultural sustainability indicators to be developed with a combination of the handling of urban transformation projects that bring social acceptance is demonstrated. However, beyond the economic benefits, local governments with the concept of sustainable governance practices will emerge is advocated. In this context, interdisciplinary work on the principle of local government, private sector representatives, civil society organizations, local residents a combination of and during the whole process take place with the sample applications to success will be maintained is suggested.

Key Words: Urban Transformation, sustainability, sustainable design, and ecological architecture.

İletişim Yazarı(Correspondence): Gülay Yedekci Arslan. e-posta (e-mail): gulay.yedekciarslan@yeniuyuzil.edu.tr

GİRİŞ

Avrupa'da 19. yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimi sonucu üretim biçimi değişmiş, tarımsal işgücü büyük oranda sanayiye kaymıştır. Bu gelişmeler ışığında meydana gelen toplumsal, politik ve ekonomik yapılanmalar, istihdamda, sosyal ilişkilerde ve mekân tercihlerinde değişimler meydana getirmiştir. Hızla ve plansızca gelişen yeni yerleşim yerleri oluşmuş bunlar ileride çöküntü alanları olarak tabir edilen, yenilenmesi gerekli alanlar haline dönüşmeye başlamıştır. Bu durum 20. yüzyıla gelindiğinde, küreselleşmenin de etkisi ile yatırımların daha düşük maliyetli alanlara yönelmeye başlaması ve 1980 öncesinde gelişmiş ülkelerdeki bazı sanayi kollarının kapanması bunun yerine emeğin ucuz, teknolojinin gelişmiş olduğu alanlara kayması ile terk edilen bölgelerin hızlı bir dönüşüm sürecine girmesi şeklinde karşımıza çıkmaya başlamıştır. Kapitalizmin kendini yeniden yapılandırma sürecinin bir yansıması olan bu oluşumlar kentleri neoliberal politikaların bir aktörü durumuna getirmiştir. Böylece, kentsel dönüşüm faaliyetleri, içinde bulunduğu dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal koşullarının yansıması durumuna gelmiştir.

Ülkemizdeki güncel kentsel dönüşüm faaliyetleri ise ekonomik gelişim amaçlı olarak sadece fiziksel mekan üzerinden ele alınmakta, sosyal ve ekolojik boyutları göz ardı edilmektedir. Çöküntü alanlarının kamu yararı gözetilerek temizlenip, yenilenecek kente kazandırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi düşüncesiyle başlayan dönüşüm projeleri, bu alanlardan daha fazla ekonomik getiri elde etmeye yönelik birer 'rant projelerine' dönüşmüştür. Belirlenen stratejiler ve politikalarla sürdürülebilir olmaktan çıkıp, sonuçların başta hedeflenenden çok uzak olduğu görülmeye başlanmıştır. Gerek dünyada gerekse Türkiye'de günümüz koşulları, kentsel dönüşüm faaliyetlerinde küresel ısınma ve iklim değişikliklerinin olumsuz etkileri karşısında tedbir alma zorunluluğunu getirmektedir. Sürdürülebilir kentsel dönüşüm kavramı ekonomik kalkınma, toplumsal adalet, çevrenin korunması temel hedeflerini birlikte ele alırken başarıya ulaşabilmesi büyük ölçüde orada yaşayan halkın, siyasi partilerin, meslek odalarının gerek planlama gerekse sağlıklaştırma sürecine katılımının sağlanabilmesine bağlıdır. Bu sağlıklaştırma sürecinde mekânsal, ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik bir arada gerçekleştirilmelidir.

KENTSEL DÖNÜŞÜME KISA BİR BAKIŞ

Roberts (2000), zaman içerisinde pek çok uygulama örneklerini görmüş olduğumuz kentsel dönüşümün, batı ülkelerinde sanayinin gelişmesi ile birlikte ortaya çıkan sorunların kentlerde yol açtığı sosyal, ekonomik ve mekânsal tahribatları aşmak üzere yıkıp – yeniden yapma şeklinde ortaya çıkmış olduğunu ve beş temel amaca hizmet etmek üzere tasarlanması gerektiğini belirtmektedir:

- ✓ Kentsel alanların çöküntü alanı haline gelmesindeki en önemli nedenlerden birisi toplumsal çökme ya da bozulmadır. Kentsel dönüşüm projelerinde, temeldeki toplumsal bozulmanın nedenleri araştırılmalı ve bu bozulmayı önleyecek önerilerde bulunulmalıdır.
- ✓ Fiziksel ve toplumsal bozulmanın yanı sıra, kentsel alanların çöküntü bölgeleri haline gelmelerinin en önemli nedenlerinden birisi, bu alanların ekonomik canlılıklarını yitirmesidir. Kentsel dönüşüm projeleri, fiziksel ve toplumsal çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında ekonomiyi yeniden canlandıracak stratejiler geliştirmeli ve böylelikle kentsel refah ve yaşam kalitesini artırmak amaçlanmalıdır.
- ✓ Kentsel dönüşüm projeleri, kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapı ihtiyaçlarına göre planlanmalıdır.

- ✓ Kentsel dönüşüm projeleri kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koymalıdır.
- ✓ Kentsel dönüşüm projelerinde kentsel alanların etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejiler ortaya konmalıdır (Roberts, 2000).
Uluslararası barış, refah, daha iyi bir gelecek uğruna yaşanan ikinci dünya savaşının sonrasında ileri kapitalist ülkeler çok sayıda sorunla karşı karşıya kalmışlardır. Harvey (2010), savaş sonrası izlenecek politikayı; tam istihdam, insan onuruna yakışır konutlar toplumsal hizmetler, refah ve daha iyi bir gelecek yaratma fırsatının oluşturulması üzerine odaklanmakta olduğu şekilde özetlemektedir. Her ülkeye göre koşulların ve taktiklerin değişmesine rağmen genel eğilimin savaş döneminin kitle üretimi ve planlama deneyimini dev bir yeniden inşa ve yeniden yapılanma programını başlatmanın aracı olarak görmek olduğunu belirtmektedir (Harvey, 2010).

1970'lere gelindiğinde, kentsel dönüşüm projeleri pek çok İngiltere ve Amerika kentlerinde yürütülen "kentsel yenileme" ve "kentsel iyileştirme olarak görülen, kentlerin terk edilmiş ve çöküntüye uğramış bölgelerinin fiziksel olarak dönüştürülmesini esas alan girişimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak zamanla fiziksel yenilemenin kentlerin çöküntü bölgelerinde karşılaşılan sorunlara kalıcı çözüm getirmediğinin anlaşılması üzerine istihdam yaratma ve meslek eğitimi gibi ekonomik hedefler de kentsel iyileştirme kapsamı içerisinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Bunun ışığında 1980'lerde neo-liberal yeniden yapılandırma sürecinde kentsel dönüşüme yeni işlevler kazandırılmaya başlanmış, kent ekonomisi ile ilişkilendirilmesi neticesinde kentlerin ve kent merkezlerinin canlandırılması temel işlevi haline gelmiştir. Ancak 1980'lerin sonlarına doğru bu projeler, sadece yatırımcının kazandığı, yakın çevrede yaşayanların fayda sağlayamadığı, ihtiyaç fazlası yapıları çevre üretimi nedeniyle arz fazlasına yol açarak çevrenin korunmasına katkı sağlamadıkları şeklinde eleştirilere maruz kalmışlardır. Bunun neticesinde 1990'larda, sürdürülebilirlik ilkesi kentsel alanların iyileştirilmesi ve yeniden düzenlenmesi projelerinde yer almaya başlamıştır (Balaban, 2013).

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE KENTSEL DÖNÜŞÜM

Ele alınmakta olan kentsel dönüşümün sürdürülebilirlik boyutunun temelinde yer alan "sürdürülebilirlik kavramı" ilk olarak 1977 yılında Dennis Pirages'in "Sürdürülebilir Toplum" kitabında gündeme gelmiştir. Kavram, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunun (Bruntland Komisyonu) 1987 yılında yayınlanan "Ortak Geleceğimiz" adlı raporunun yayınlanmasının ardından çevre hareketi içerisinde önem kazanmaya başlamış, 1992 yılında Rio'da toplanan Çevre ve Kalkınma Konferansıyla evrensel olarak benimsenen bir ilke halini almıştır (Tekeli, 2001).

Tekeli'ye göre sürdürülebilirlik kavramının uygulanmasından önce iki kabule yer vermek gerekmektedir: İlki sürdürülebilir bir toplumun yani birlikte evrimsel bir gelişmenin olanaklığı, ikincisi ise sürdürülebilirliği gerçekleştiren değişik türde toplumlar olabileceği ve her türdeki toplumlarda sürdürülebilirliğin farklı yollar izlenerek gerçekleştirilebileceğidir. Tekeli ayrıca (2001) sürdürülebilirliğin pratikte gerçekleştirilmesinin, ekolojik sistemin iki alt sistemini teşkil eden insanların oluşturduğu sosyo-ekonomik sistem olan toplum ile, ekolojik sistemin insan dışı canlılar ile cansızlardan oluşan çevre arasındaki ilişkinin doğru olarak kurulmasından geçtiğini belirtmektedir. Toplum alt sisteminden çevre alt sistemine gelen, genel olarak dört değişken ile açıklanmakta olan nüfus, refah düzeyi, teknoloji ve tüketim kalıbı etkilerinin belli bir düzeyde kalmasının gerektiğine dikkat çekmektedir. Bir çevre alt sistemine toplumdan gelen etkiler yüksekse ve bu etkiler çevrenin bozulabilirlik sınırını aşıyorsa, çevre alt sistemi bozulmaya başlayacak ve ekosistemin sürdürülebilirliği tehlikeye girecektir (Tekeli, 2001).

Yukarıda belirtilmiş olan ekonomik, politik ve toplumsal gelişmelerden hareketle, sürdürülebilirlik kavramının 1990'larda, kentsel dönüşüm politikası ve projelerinde etkili olmaya başladığını söyleyebilmekteyiz. Bu dönemde, mevcut kentsel alanların iyileştirilmesinin ve yeniden düzenlenmesinin önemli çevresel yararlar sağlayacağı fikri önem kazanarak "sürdürülebilir kentsel dönüşüm" kavramı karşımıza çıkmaktadır. Buna göre sürdürülebilir gelişmenin

Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi

ekonomik kalkınma, toplumsal adalet, çevrenin korunması temel hedefleri birlikte ele alınmalıdır. Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin yoğunluk kazanmasıyla pek çok ülke “iklim dostu” ve “düşük karbonlu” kentsel gelişme modellerine yönelmeye, kentsel dönüşüm politika ve projelerini bu yönde ele almaya ve düzenlemeye başlamışlardır (Balaban, 2013). Kentsel yapılanma sürecinde her bir bina yenilendiğinde ya da baştan inşa edildiğinde malzeme ve enerjiye ihtiyaç duyulmakta, bu ihtiyaç karşılanırken çevreden elde edilenler ve çevreye salınanlar açısından mutlak bir zarar söz konusu olmaktadır (Zimmerman, 2003). Buradan hareketle binaların çevreye olan olumsuz etkilerini en aza indiren sürdürülebilir mimari için rehberler, standartlar hazırlanmaktadır. Bu belgelerde binanın yer aldığı alan, biçimi, tasarımı, kapladığı alan, kullanılan malzeme, aydınlatma, havalandırma gibi konu başlıklarında standardizasyonun sağlanması çabaları yer almaktadır.

Sürdürülebilirliğin binalarda uygulanmasına dönük yapılması gerekenler, Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA) ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 1996 yılında hazırlanmış olan Mimarlık Eğitim Şartı'nda belirtilmiştir. Bu belgede; yerleşim yerlerindeki bütün insanlar için insanlığa yaraşır bir yaşam kalitesi, insanların sosyal, kültürel ve estetik gereksinimlerine saygılı tekniğin uygulanması, yapıları çevrenin ekolojiye duyarlı ve sürdürülebilir gelişimi, herkesin kendi malı ve sorumluluğu olarak görüp değer verdiği bir mimarın benimsenmesi gerekli hedefler olarak belirlenmiştir. Sürdürülebilir binalarda üç alt sürdürülebilirlik göstergesi öne çıkmaktadır: ekolojik, sürdürülebilirlik, ekonomik sürdürülebilirlik ve sosyal-kültürel sürdürülebilirlik (Özmehmet, 2007).

Kentsel dönüşüm ülkemizde ekonomi politik süreç açısından incelendiğinde, ulusal gelişimden küresel bütünleşme hedefine doğru yönelen bir kentsel planlama anlayışı ile karşımıza çıkmaktadır (Gürler, 2003). Türkiye’de kentsel dönüşümü üç dönem içerisinde ele almamız söz konusudur: Makineleşmenin sonucu olarak köyden kente göçün başladığı ve kentte gecekondulaşmanın belirdiği 1950-1980 yılları arası, küreselleşmenin etkisinin görüldüğü 1980-2000 dönemi ve yerleşmenin teşvik edildiği ancak daha çok merkezin etkisinin güç kazandığı 2000 ve sonrası dönem. 1980 öncesinde ithal ikamesini desteklemek amacıyla kaynaklarını sanayileşmeye ayıran devlet, bir kırılma noktası sayabileceğimiz 1980 sonrasında politika değişikliğine giderek yapıları çevre üretimi için de kaynak ayırmaya başlamış, sonucunda 1980’lerin ikinci yarısı ile birlikte kamu altyapı ve inşaat yatırımları artmaya başlamıştır. Bu dönemde kuruluşu gerçekleştirilen Toplu Konut İdaresi (TOKİ) günümüzde kentsel yapıları çevre üretiminde etkili bir aktör konumuna gelmiştir.

Bu dönemde kentsel dönüşüm ekonomik büyümeyi teşvik edici bir araç olarak devreye sokulmuştur. Çıkarılan imar afları ile özellikle büyük kentlerin kaçak yollarla gelişen bölgelerinde gecekondulardan apartmanlara doğru dönüşüm hızlanmış, kentlerde sistematik biçimde fiziksel yenilenme süreçlerinin başlaması hedeflenmiştir. Bu yaklaşım içerik açısından gelişmiş ülkelerin 1970’lerde uygulayıp 1980’lerin başından itibaren terk ettikleri “kentsel yenileme” ya da “kentsel iyileştirme” projelerindeki hâkim anlayışı yansıtmaktadır. Günümüze varan sonraki dönemde de süreç benzer şekilde işlemiş, devlet inşaat sektöründeki büyümeyi teşvik etmek için çok sayıda yasal ve yönetsel düzenleme yürürlüğe koymuştur (Balaban, 2013). Türkiye’deki kentsel dönüşümü sürdürülebilirlik açısından incelediğimizde ekonomik olanakları düzeltme çabaları sırasında doğanın ve çevrenin göz ardı edilmekte olduğu görülmektedir.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmada iki ayrı kentsel dönüşüm alanı karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Ülkemizde İstanbul’un en güzide yeri olan Tarihi Yarımada’da yapılan bir kentsel dönüşüm alanı ile dünyanın kabul ettiği değerlerle dönüşümü yapılmış olan bir alan değerlendirilmeye ve böylece kentsel dönüşüm yapılırken yapılması gerekenler, ve uygulamada olmaması gerekenler

açıklıkla ortaya konulmak istenmiştir. Türkiye'den İstanbul Fener Balat Ayvansaray kentsel dönüşüm uygulaması, Dünyadan İsviçre Hammarby Sjöstad kentsel dönüşüm uygulaması örnek alanlar olarak alınmıştır. Bu iki örnek üzerinden karşılaştırma yapılmıştır.

Gelişen teknoloji, mimarlık dünyasında etkin bir şekilde yansımaları bulurken bu durumun kentsel dönüşüm alanında yaşanmaması ve toplum için kabul edilebilir yaşam standardının gözetilmemesi doğru değildir. Mevcut teknoloji kullanılarak yapılan yapıların bina ömrü yaklaşık olarak altmış yıl, tesisat ömrü yaklaşık olarak onbeş yıldır. bugün inşaa edilen yapıların gelecek perspektifi ile projelendirilmesi geçeceği göz önünde tutulmalıdır. Sürdürülebilir, ekolojik, erişilebilir kentsel dönüşüm uygulamaları dönüşümlerin belki de ilk ve en önemli koşulu olmalıdır. Aksi halde yeni dönüşümlerin yapılması kaçınılmazdır.

Çalışmada yöntem, iki yerleşmedeki kentsel dönüşüm eylemlerinin çevresel sürdürülebilirlik ölçütleri çerçevesinde irdelenmesine dayandırılmıştır. Bununla birlikte karşılaştırmada, yapı malzemesi, yenilenebilir enerji, geri dönüşüm, atık yönetimi sürdürülebilirlik ölçütleri olarak kullanılmıştır. Böylelikle kentsel dönüşüm uygulamaları yapılırken olması ve olmaması gereken unsurlar ortaya konulmak istenmiştir.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Kentsel dönüşümün değişen yapısını anlayabilmek, kentlerin daha sürdürülebilir ve yaşanabilir yerler olması için öneriler geliştirebilmek için Türkiye ve diğer ülkelerdeki farklı uygulamaları incelemek gerekmektedir. Batı'da uygulanan kentsel yenileme örnekleri ile Türkiye'de son dönemde uygulanan örnekleri kıyaslamak, bakış farklılıklarını ortaya çıkarması açısından önem taşımaktadır.

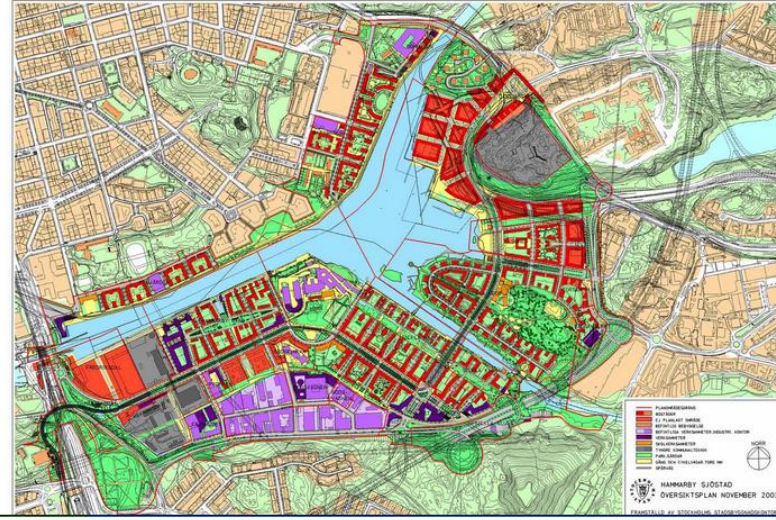
Fener Balat Ayvansaray'da yapı malzemelerinin sürdürülebilirlik boyutu değerlendirilmemiş, ilgili kurum olan Fatih Belediyesi bölgenin temizliğinin artırılması amacıyla, Fener ve Balat semtleri için katı atık yönetimi stratejisi geliştirmiştir. Bu çalışmada düşünülen sadece katı atıkların her eve dağıtılan plastik kutularda biriktirilerek toplanması ya da sokaklara konulacak geri dönüşüm kutularına atılması şeklinde olmuştur. Maliyet açısından en uygun çözümün, değerlendirilebilir atıkların evlere dağıtılacak, şeffaf plastikten yapılmış geri dönüşüm kutularında biriktirilmesi ve haftanın belli günlerinde Fatih Belediyesi görevlilerince toplanması olduğu yönünde karar alınmış ancak bu çalışma bile etkin olarak devam ettirilememiştir.

Hammarby'de ise yapı malzemelerinin sürdürülebilirlik boyutu etkin biçimde değerlendirilmiş; üç-camlı pencereleri olan, yeşil çatılı, yüksek derecede verimli binalar yapılmıştır. Güneş enerjisinden sıcak su ve elektrik, kanalizasyon suyu ve atıktan elde edilen biyogaz elde edilmiştir. Atık toplama kısmında ise Fener Balat Ayvansaray'la kıyaslanamayacak ölçekte bir çalışma söz konusudur. Otomatik yeraltı atık toplama sistemi, yakıtın kısmen yerel atık toplayıcıları ve su arıtımında kullanılan ısı dönüştürücülerden sağlandığı bölgesel merkezi ısıtma ve soğutma sistemleri kullanılmıştır. Yüzey akış sularının toplanması ve filtrelenmesi sağlanmıştır. Uygulamaların sonuçları ile ilgili olarak genel bir değerlendirme yapıldığında, çevresel performansın ikiye katlandığı görülmüştür.

Hammarby – İsveç

Hammarby Sjöstad, İsveç'in başkenti ve İskandinavya'nın en büyük şehri olan Stockholm'da yer almaktadır. Hammarby Sjöstad'ın iskele ve limanların bulunduğu eski endüstri bölgesinde kurulması ile ilgili planlar yapıldıktan sonraki ilk inşaatlar 2000 yılında tamamlandı. 2018 yılına kadar 11.000 apartman, 25.000 kişi ve 10.000 iş yeri olması planlanmıştır. Hammarby Master Planı'nda da görüldüğü gibi projede bütünsel bir yaklaşımla geliştirilen bütüncül bir planlama yaklaşımı izlenmiştir (Şekil 1).

Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi

Şekil 1. Hammarby Master Planı (Fränne,2007).

İsveç, 1960'larda doğal kaynakların hızlı bir şekilde tükendiğini ortaya koyarak, 1972'de Stockholm'de gerçekleştirilen çevre konulu ilk BM konferansına ev sahipliği yapmıştır. İsveç 1990'dan bu yana fosil enerji kaynaklarını bırakıp adım adım yenilenebilir enerji kaynaklarına geçmiş, yerleşim projelerini "sürdürülebilirlik" kavramını göz önüne alarak biçimlendirmiştir. Stockholm, Avrupa Birliği Komisyonu tarafından "2010 Yılı'nın Ekolojik Başkenti" seçilmiştir. Suzuki vd. ne göre (2010) İsveç'in başkenti Stockholm'de kent içerisindeki eski bir sanayi bölgesi (Hammarby Sjöstad) ekolojik açıdan sürdürülebilir ve iklim dostu bir çevreye dönüştürülmek için kentsel dönüşüm projeleri ile yenilenmeye çalışılmaktadır. Bu projeler ile kent içerisindeki atıl alanların karma kullanımlı, enerji ve kaynak kullanım verimliliği yüksek, toplu taşıma ve motorize olmayan ulaşım çeşitleri ile iyi entegre olmuş alanlar haline dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Yapımı kısmen tamamlanmış bu projeden alınan ilk sonuçlara göre proje alanında yenilenemez enerji kullanımı, su tüketimi ve küresel ısınmaya katkı potansiyeli sırasıyla, %28, %41 ve %29 oranında azaltılmıştır (Balaban, 2013).

İsveç'te; Aralık'tan Mart ayına kadar ülkenin birçok bölgesinde, ısının donma seviyesinin altında olmasından dolayı ısıtma oldukça önemlidir. Bu nedenle atık yakım teknolojisi ve bölgesel merkezi ısıtma sistemi önem kazanmıştır. İlçe merkezindeki şehir tesisinde üretilen buhar ve sıcak su, yeraltı boruları ile bölgedeki binalara verilmektedir. Bölgesel merkezi ısıtma, evlerin tek tek ısıtılmasından çok daha etkili olmakta ve bu yöntemle karbondioksit salınımı daha az olmaktadır. Mälaren gölüyle Baltık denizini bağlayan kanalın bir yakasına kurulan bu alana, geniş pencere, geniş balkonlu ve teraslı evlerle tam bir Akdeniz yöresi havası verilmiştir (Şekil 2).

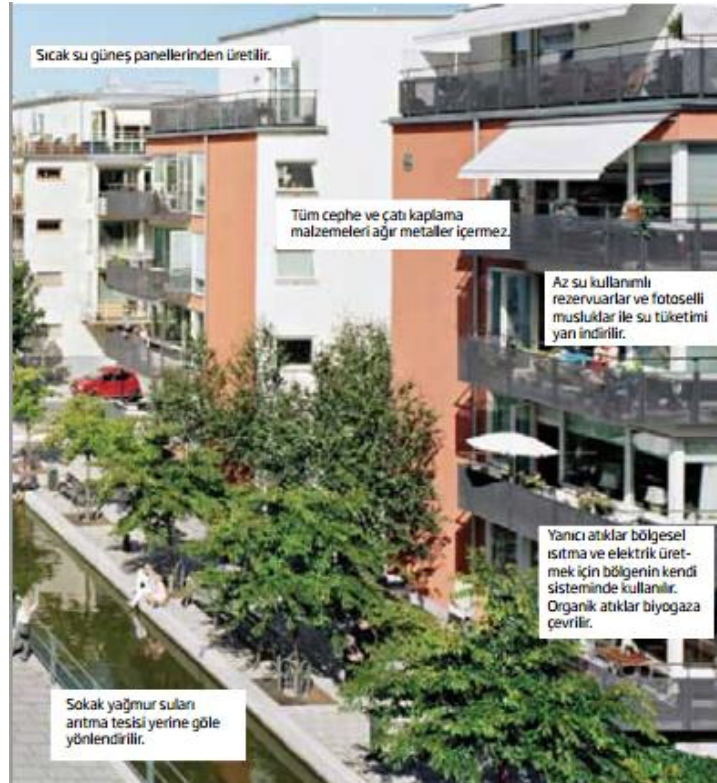
Şekil 2. Hammarby yapılar (Fränne,2007).

Evlerin önünde çöp kutusu yerine geçen silindirik metal kutular bulunmaktadır. Şekil 3'te de görülen kapakları farklı renkte olan silindirik kutular estetik görünüşlerinin yanı sıra, çöplerin ilk aşamadan itibaren ayrılmasını sağlamakta ve günde iki kez hava basıncı sistemiyle yeraltındaki boru sistemine boşaltılmaktadır (Gürler, 2003).

Şekil 3. Hammarby' de kullanılan çöp kutuları (Fränne,2007).

Hammarby Sjöstad gibi çevreci yatırımlarla Stockholm'ün sera gazı salınımı ülke ortalamasının yarısına düşürülmüştür. Proje, arazinin verimli bir şekilde kullanılması, düşük karbondioksit salınımı ile iklim değişikliği etkisini azaltması ve çevresel sürdürülebilirliği sağlayıcı önlemler alması nedeniyle tamamen ekolojik ve sürdürülebilir bir anlayışa göre planlanmıştır (Şekil 4).

Şekil 4. Hammarby'deki enerji etkin uygulama örnekleri (Fränne,2007).

Ötomatik yer altı atık toplama sistemi, yüzey akış sularının filtrelenmesi ve toplanması, verimli bina uygulaması, bölgesel merkezi ısıtma ve soğutma sistemleri, güneş enerjisi kullanımı, biyogaz elde edilmesi gibi çalışmalar Hammarby'deki uygulama örnekleri olarak gösterilebilir (Şekil 5).

Daha az çevresel stres, daha az su tüketimi gibi veriler bu çalışmaların sonuçları olarak görülmektedir.

Şekil 5. Hammarby'deki uygulama örneklerinden bazıları (Fränne,2007).

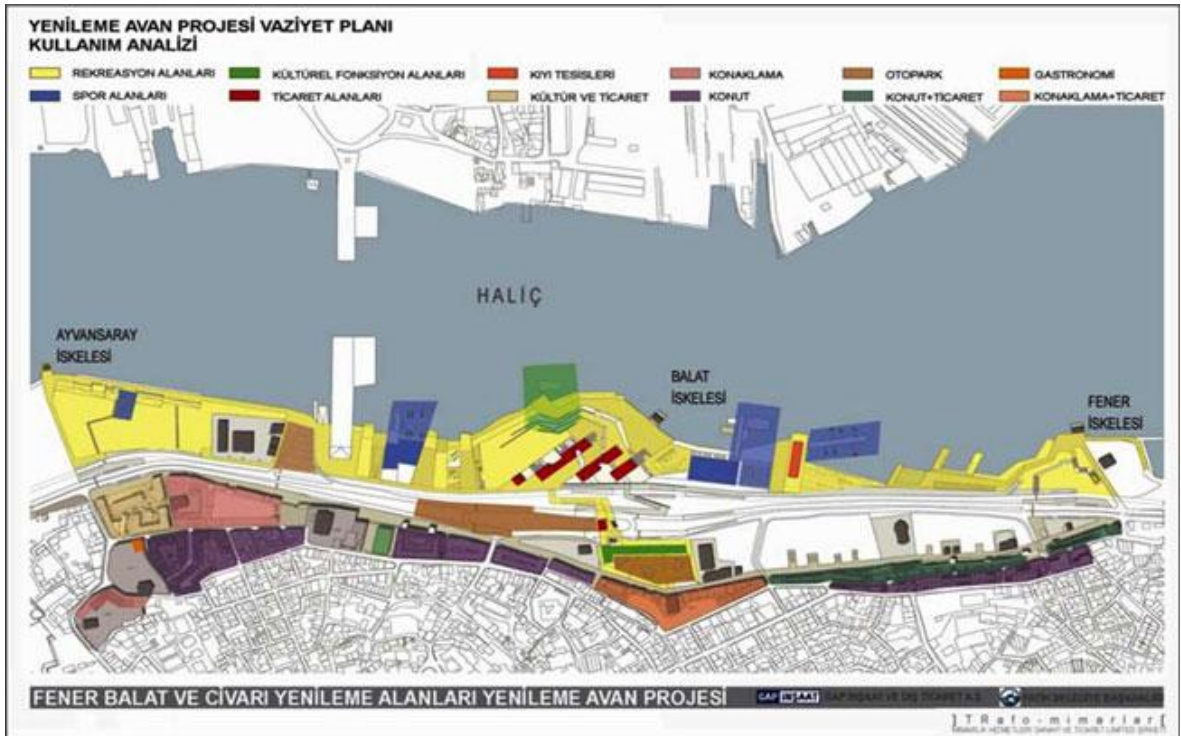
Fener – Balat – Ayvansaray Yenileme Projesi

Türkiye'den kentsel dönüşümüne örnek olarak verilebilecek projelerden birisi "Fener – Balat – Ayvansaray Yenileme Projesi"dir. Şekil 6'da sokak dokusu görülen bu alan, İstanbul'da erken Osmanlı, Bizans, Roma yapılarının dahi bulunduğu özgün niteliklerini, plan şemalarını ve temel mimari özelliklerini hâlâ koruyan 19. yy ve 20. yy başına ait özgün sivil mimari örneklerinin bulunmasından dolayı kültürel ve mimari mirasımız açısından çok önemlidir (Şekil 6). Tüm bu nitelikleri ile anılan bölge 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Hakkında Kanun kapsamında kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Ayrıca bu alandaki yapıların büyük çoğunluğu ilgili koruma kurullarınca korunması gerekli kültür varlığı yapılar olarak da tescil edilmiştir.

Tarihi ve kültürel niteliği olan alanların ekonomiye dayalı dönüşüm süreci Tarlaabaşı, Sulukule ile başlayıp Fener - Balat – Ayvansaray ile devam etmektedir. 2005 yılında çıkarılan, 5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenecek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun'a dayandırılarak, 22.04.2006 tarih, 26417 sayılı ve 23.10.2006 gün ve 26318 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Bakanlar Kurulu kararı ile Fener-Ayvansaray Arası Yenileme Alanı ilan edilmiştir.

Şekil 6. Fener - Balat - Ayvansaray Yenileme alanı (Anonim, 2012).

Şekil 7. Fener - Balat - Ayvansaray Yenileme Alanı Vaziyet Planı (Anonim, 2012).

Kentsel Dönüşümün Sürdürülebilirlik Boyutu: Hammarby (İsveç) ve Fener-Balat Örneklerinin İncelenmesi

Şekil 7’de vaziyet planı bulunan söz konusu alan 279.345.91 m² yüzölçümlü olup 59 ada 909 parselden oluşmakta ve kapsamı açısından şu ana kadar kentsel dönüşüm projeleri arasında en geniş alana sahip bulunmaktadır. Bu alanda yapılan yenileme projesi ile İsveç örneğinin aksine, ekolojik mimari uygulamalarının yerine, yerel halkın mağdur edildiği, sosyo-kültürel dokunun, mahalle kültürünün yok edildiği bir çalışma karşımıza çıkmaktadır. Mevcut sokak dokusu tahribata uğramakta, sahil kıyısına kültür ve turizm yapıları adı altında yapılaşma olanağı sağlanmaktadır (Şekil 7). Mevcutta ayakta duran yapıların altlarına otopark ve bodrum katları inşa edilmekte, dolayısıyla cephe dışındaki kısımlar yıkılarak yeniden yapılmaktadır. Semt halkının istekleri göz ardı edilerek hiç bir sosyal saha çalışması yapılmadan kararlar verilmektedir (Yedekci, 2010).

Fener - Balat - Ayvansaray Yenileme projesi ile ilgili olarak 12 Mart 2010 tarihinde dava açılmıştır. 5’inci İdare Mahkemesinin verdiği kararın gerekçesinde, “Taşınmazların 2863 sayılı yasa kapsamında kentsel sit alanı içerisinde kalıp, bölgeye ilişkin koruma amaçlı imar planının olmadığı, projelerde kültür mirası niteliğinde bulunan tescilli yapıların yıkılmak istendiği, bunun koruma yüksek kurulu kararlarına ve şehircilik ilke ve kurallarına aykırı olduğu, hukuka aykırı bulunduğu” belirtilmiştir ve proje iptal edilmiştir. Danıştay yolu açık olsa da yargıdan çıkan bu karar, hem semt sakinlerinin hem de kamunun lehine verilmiş olup kültürel mirası yaşatmak adına olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Düşük gelirliler kesimlerin yaşadıkları bölgelerden tahliye edilerek o bölgelerin üst gelir grupları için lüks konut alanlarına ya da turizm yapılarına dönüştürülmesi, fiziksel ve sosyal tahribatı beraberinde getirmektedir. Barınma sorunu olan düşük gelirliler için proje geliştirilmezken, yapılmakta olan projeler hep üst gelir kesimine hitap etmektedir. Alt gelir grupları kent çeperlerinde kendi mekânlarını üretmeyi sürdürmektedir. Bu kentsel yayılma sonucu iki olgu karşımıza çıkmaktadır: mekânsal parçalanma ve sosyal ayrışma (Bilsel, 2006). Mekânsal olarak sınırlandırılmış, geçirimsiz yerlerde toplumsal açıdan bütünleşmenin yaratılması güçleşmektedir. Her iki ayrışma farklı kesimler arasındaki ilişkiye zarar vermekte ve bazı toplumsal değerlerin aşınmasına neden olmaktadır (Özgür, 2006).

Yola çıkış itibarı ile Batı’daki dönüşüm projeleri ile benzerlik gösteren Fener-Balat-Ayvansaray Projesi, başlangıçta belirlenen tüm hedeflere rağmen, gelinen noktada sosyal, ekolojik ve ekonomik sürdürülebilirlik adına bir söylemi olmayan bir proje haline dönüşmüştür.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Hammarby ve Fener_Balat örnekleri incelendiğinde, Hammarby’nin Dünya’nın 1980’lerin sonlarında terk etmeye başladığı, yatırımcıya kazandıran, çevrenin korunmasına katkı sağlamayan projeleri Türkiye’nin günümüz uygulamalarında benimsemiş olduğunu görmek, kentsel dönüşümün Türkiye’de sürdürülebilirlik ilkesinden hala çok uzakta olduğunu söylememize sebep olmaktadır. Türkiye’deki kentsel dönüşüm projelerinde, bütüncül bir anlayışın olmaması, projelerin sadece gerçekleştirildiği mekânı yenilemesi, kentlere katkı sağlamayan, kentleri sadece fiziksel olarak görece güzelleştiren kentsel dönüşüm projelerinin sonuçları toplumsal olumsuzluklar yaratmaktadır. Kaynak sıkıntısının yaşandığı Türkiye gibi ülkelerde, kaynak artırımının sağlanması yerine daha çok “kaynak tüketme” odaklı projelerin geliştirilmesi sürdürülebilirliği engellemektedir.

Hammarby Sjöstad projesinde görüldüğü gibi, toplumsal kalkınma, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile çevrenin korunması, ekonomik kalkınma gibi sürdürülebilir gelişme hedefleri temelli bütüncül yapıdaki kentsel dönüşüm projeleri yaşamsal katma değer yaratacak örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürdürülebilir kentsel dönüşümün sağlanması politik, toplumsal, ekonomik ve çevresel gereksinimlerin karşılanması ile mümkün olmaktadır. Hızlı

nüfus artışı ve sağlıksız kentleşme ile konut projelerinin sürekli artması, tüketimi daha da arttırmaktadır. Bunun engellenmesi için yenilenebilir kaynak kullanımının artırılması, yenilenebilir kaynakların ise kullanımının en aza indirilmesi gerekmektedir. Binalarda yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması, yağmur sularının depolanması, atık dönüşümünün sağlanması, kişi başına düşen yeşil alanların artırılması ve çevreye olumsuz etkisi olan malzemelerin kullanılmaması sağlanmalıdır. Bunun yanında toplumsal gereksinimlere duyarlı katılımcı planlama ile istihdam yaratmaya dönük projeler üretilmelidir. "Ekolojik mimarlık" ile "kamu yararı" merkezli proje tasarımlarının birlikte oluşturulması, toplumun her kesimine hitap eden, erişilebilirliğin kolayca sağlandığı çevreyle dost mekânların inşası ile kentlerin bozulan dengesi yeniden kurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Anonim, (2012), Fener-Balat-Ayvansaray Projesi [online] <http://www.fatih.bel.tr>, [Erişim Tarihi : 12.02.2010]
- Balaban, O., (2013), Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak", İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali, (der.) Ayşe Çavdar, Pelin Tan, Sel Yayıncılık, İstanbul, ss.51-78.
- Bilsel, C., (2010), "Kentsel Dönüşüm, Çözülen Kentler ve Parçalanmış Kamusal Alan", Mimarlık Dergisi, Dosya: Kentleri Paylaşmak, Sayı 327, Mimarlar Odası Yayınları.
- Fränne, L., (2007), Hammarby Sjöstad– a unique environmental project in Stockholm, Alfaprint, GlashusEtt, Stockholm, Sweden.
- Gürler, E., (2003), *Kentsel Yeniden Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği*, Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi, İstanbul, ss.113-158.
- Harvey, D., (2010), Postmodernliğin Durumu, Metis Yayınları, İstanbul, ss.84-119.
- Özgür, Ebru, Firidin, (2006), "Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler", Doktora Tezi, MSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Özmehmet, E., (2007), *Avrupa ve Türkiye'deki Sürdürülebilir Mimarlık Anlayışına Eleştirel Bir Bakış*, Journal of Yaşar University, ss.809-826.
- Roberts, P., (2000). The Evolution, Definition And Purpose of Urban Regeneration. Ed.Peter Roberts ve Hugh Sykes, Urban Regeneration A Handbook London: SAGE Publications.
- Tekeli, İ., (2001), Sürdürülebilirlik Kavramı Üzerine İrdemeler, Mülkiyeliler Birliği Yayınları:25, Ankara, ss.729-746.
- Yedekçi Arslan, G., (2010). Fener-Balat-Ayvansaray Projesi Eleştirisi, [online] <http://www.febayder.com>, [Erişim Tarihi : 02.04.2014]
- Zimmerman D., R, (2013). Sürdürülebilir Kent Yaratmak İçin Bir Model, Ekolojik Yapı ve Yerleşimler Dergisi, , ss.1 İstanbul, yıl 3- sayı 15, ss.183-189.